

بررسی فراوانی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت در کتاب‌های ابتدایی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و تفاسیر

مژده علیزاده^۱: دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه شهید باهنر کرمان

دوفصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم

سال نهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۷، صص ۱۰۷-۱۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۹/۲۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۷/۰۳/۱۸

چکیده

استخراج مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از متن آموزه‌های اسلامی و به‌کارگیری آنها در کتب آموزشی در جهت پیشرفت و موفقیت دانش‌آموزان از اهمیت بسزایی برخوردار است. لذا هدف از پژوهش حاضر «بررسی فراوانی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت در کتاب‌های فارسی (بخوانیم) و هدیه‌های آسمان ابتدایی (تألیف‌های جدید ۱۳۹۳-۱۳۹۵) با تأکید بر آموزه‌های قرآن و تفاسیر» است. روش پژوهش تحلیل محتوا است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها آمار توصیفی است. جامعه آماری نیز کتاب فارسی (بخوانیم) و هدیه‌های آسمان است. نمونه آماری همان جامعه آماری در نظر گرفته شد. ابزار پژوهش سیاهه تحلیل محتوا بود که روایی آن توسط متخصصان حوزه دینی و روان‌شناسی تأیید شد. نتایج پژوهش نشان داد کتاب‌های مذکور تا حد متوسطی به انگیزه پیشرفت توجه داشته‌اند. در این راستا بیشترین میزان توجه در کتاب فارسی (بخوانیم) سال سوم و هدیه‌های آسمان سال ششم و کمترین میزان توجه در بخوانیم سال اول و هدیه‌های آسمان سال دوم است. همچنین از میان مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت بیشترین میزان توجه به مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا و سپس مؤلفه‌های داشتن صبر، استقامت و پایداری و داشتن تلاش و پشتکاری در انجام هر کاری اختصاص یافته است. کمترین میزان توجه نیز به مؤلفه‌های مرکز کنترل درونی، رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) و مسئولیت‌پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود) اختصاص یافته است.

کلیدواژه‌ها: انگیزه پیشرفت، کتب درسی هدیه‌های آسمان و فارسی، آموزه‌های قرآن و تفاسیر، تحلیل محتوا.

۱. مقدمه

مفهوم انگیزه یکی از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین مباحث در روان‌شناسی و به خصوص روان‌شناسی تربیتی است. با توجه به تعاریف متعددی که از این مفهوم شده است، گرامن^۱ انگیزش را عاملی می‌داند که انسان را بر می‌انگیزد، به حرکت و می‌دارد و به سوی رفتار معین سوق می‌دهد. در تأیید گرامن، یانگ^۲ نیز انگیزش را فرآیند فعال کردن رفتار، حفظ فعالیت و هدایت الگوی رفتار تلقی می‌کند (خداپناهی، ۱۳۹۰). همانطور که ملاحظه می‌شود موضوع اصلی انگیزه به نیازهایی مربوط می‌شود که به رفتار نیرو و جهت می‌دهند.

انگیزه پیشرفت از جمله نیازهای اکتسابی شخصیت هر فرد است که نخستین بار توسط مورای^۳ در سال ۱۹۳۰ مطرح شد (ریو^۴، ۱۳۸۸). مورای انگیزه پیشرفت را به معنای غلبه بر موانع، رقابت کردن و مبارزه با سختی‌ها می‌داند (اسپین مایر، اسپیناد^۵، ۲۰۰۹). مک کلند، اتکینسون، کلارک و لوول^۶ انگیزه پیشرفت را به معنای بدست آوردن چیزی با سعی و تلاش بسیار که موجب رضایت فرد شود برای رسیدن به معیاری از برتری می‌دانند (فلدمن^۷، ۱۹۹۲).

انگیزه پیشرفت یکی از فاکتورهای مهم در یادگیری محسوب می‌شود که بر پیشرفت تحصیلی و آینده دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارد (تانگسلپ^۸، ۲۰۱۲). به طور خلاصه، تاکنون پژوهش‌ها وجود رابطه مثبت میان انگیزه پیشرفت و پیشرفت تحصیلی را تأیید کرده‌اند (اندر، بسولوک، لسکندر، ماسل و دمی‌رهن^۹، ۲۰۱۴؛ امرایی، الهی مطلق، زلانی و پارهون، ۲۰۱۱؛ تویساز، یل‌دیران و دمی‌رسی^{۱۰}، ۲۰۱۰).

1. Grumman
2. Yong
3. Murray
4. Reeve
5. Speinmayr, Spinath
6. McClelland, Atkinson, Clarc & Lowell
7. Feldman
8. Tongsilp
9. Onder, Besoluk, Leskender, Masal & Demirhan
10. Tuysuz, Yildiran & Dmirci

«در ایران کاهش انگیزه پیشرفت و به تبع آن شکست تحصیلی از مهم‌ترین مشکلات کنونی نظام آموزشی محسوب می‌شود و هر ساله ده‌ها میلیارد ریال از بودجه کشور را هدر می‌دهد و نیروهای بالقوه و سرمایه‌های جامعه که همان نیروی انسانی است، بی‌ثمر می‌ماند» (میرساردو، صداقت، ۱۳۹۳، ص. ۹). خسارت‌های ناشی از شکست تحصیلی تنها مربوط به بعد اقتصادی نمی‌شود، بلکه بر شرایط روحی و سلامت روانی دانش‌آموزان نیز تأثیرات نامطلوبی می‌گذارد و منجر به کاهش اعتماد به نفس، افسردگی، انواع جرم و بزهکاری و فقر سریع در زندگی آنها می‌شود (والکی، مک کری، مایر، ویر، ۲۰۱۳).

برخی تحقیقات خود ضمن ابراز نگرانی از شکست تحصیلی دانش‌آموزان به عنوان یک مشکل اساسی و مهم در جهان، عوامل آموزشی را یکی از عوامل اصلی این شکست می‌دانند (والکی، مک کری، مایر، ویر، ۲۰۱۳؛ کیرازولو، ۲۰۰۸؛ هانوشیک، لای، هیتومی، ۲۰۰۷). در واقع تمامی موارد فوق سبب گشته که عوامل آموزشی به شدت احساس نیاز به کسب اطلاعات بیشتر پیرامون نحوه ایجاد انگیزه در متعلمان و از جمله جوانان در معرض خطر و ترغیب آنها به کسب نگرش‌های مثبت درباره خود و یادگیری کنند (ایگی، ایشی ای، شیباتا، آریه، فوکماچی، اکی، ۲۰۱۳؛ بروفی، ۲۰۱۰).

کاهش انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان را باید خطری جدی برای نظام آموزشی دانست. زیرا کاهش این انگیزه در دانش‌آموزان علاوه بر به بار گذاشتن آثار شوم و نافرجام در آینده آنها، به تبع در رکود، جمود و عقب‌ماندگی هر چه بیشتر جامعه نیز تأثیرات نامطلوب خود را خواهد گذاشت. به بیانی دیگر نظام آموزشی هر جامعه زمانی کارآمد و اثربخش است که یادگیرندگان آن در مرتبه بالایی از پیشرفت قرار داشته باشند و این مهم موفقیت و پیشبرد آن جامعه به سمت اهداف عالی را نشان می‌دهد.

شاید بتوان گفت یکی از مهم‌ترین عوامل عدم انگیزه یادگیری و پیشرفت در دانش‌آموزان علاوه بر ناکارآمدی برخی از عوامل اجرایی نظام آموزشی در متون کتاب‌های درسی نیز نهفته است. کتاب‌های درسی نقش با اهمیتی در نظام‌های آموزشی و از جمله نظام آموزشی ایران ایفا می‌کنند. کتاب‌های درسی در برانگیختن انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان نیز از اهمیت بسزایی برخوردارند. در واقع یکی از نقش‌های اصلی کتاب‌های درسی ترغیب دانش‌آموزان به سمت پیشرفت است.

از طرف دیگر با توجه به اهمیت کتاب‌ها به عنوان یک منبع مهم آموزشی حل بسیاری از مشکلات نظام آموزشی نیز مستلزم بررسی و تحلیل و ارزیابی کتاب‌های درسی است. در سال‌های اخیر تغییرات زیادی در کتاب‌های دوره ابتدایی صورت گرفته که یکی از آنها

- 1.Kirazolo
- 2.Hanushek,Lavy&Hitomi
- 3.Aoyagi,Ishii,Shibata.Arai,Fukamachi&Oka
- 4.Brophy

تغییرات اصلاح و بازنگری کلیه کتاب‌های دوره ابتدایی از جمله کتاب فارسی (بخوانیم) و هدیه‌های آسمان است.

کتاب‌هایی با زبان ملی هر کشور به عنوان مهم‌ترین مواد درسی در هر کشوری از جهت آشنا ساختن دانش‌آموزان با ارزش‌ها، آداب، رسوم، حفظ سنت‌ها و ذخایر فرهنگی جامعه خویش است و همچنین کتاب‌های هدیه‌های آسمان نیز به دلیل نقش بنیادی خود در تعلیم و تربیت دینی و سر و کار داشتن با روح و روان دانش‌آموزان و تغییر در باورها و نگرش‌های آنها از جایگاهی ویژه در برنامه درسی نظام آموزشی برخوردارند. از این رو ترغیب هر چه بیشتر دانش‌آموزان به پیشرفت در چنین کتاب‌هایی امری ضروری است.

لذا با توجه به نقش حیاتی و اهمیت خاص کتاب‌های مذکور و نیز به جهت آنکه محتوای این کتاب‌ها در خلال سال‌های ۱۳۹۰ - ۱۳۹۳ مورد تغییرات اساسی قرار گرفته است، لازم دانسته شد تا میزان توجه به انگیزه پیشرفت در آنها از منظر مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت در آموزه‌های قرآن و تفاسیر مورد بررسی قرار گیرد. چرا که «در این آموزه‌ها روح پیشرفت و ترقی نهاده شده و تمام دستورات آنها برای داشتن زندگی سعادت‌مندان‌ه‌ای در این جهان و جهان دیگر است» (حسینی همدانی، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۲۱۰).

به بیانی دیگر نظریه‌ای که قرآن کریم به عنوان یکی از منابع اصیل اسلامی در باب انگیزش می‌دهد نیز در راستای رشد، پیشرفت و تکامل انسان برای رسیدن به غایت اصلی و هدف نهایی یعنی؛ کمال مطلوب است.

۲. تأملی بر مبانی نظری و تجربی پژوهش

با توجه به اهمیت وافر علاقه‌مند ساختن و برانگیختن دانش‌آموزان به فعالیت‌های تحصیلی از جمله خواندن، درک و یادگیری بهتر کتب درسی و رسیدن به میزان بیشتری از موفقیت، شناخت صحیح مبانی نظری حوزه انگیزش و به کارگیری کاربردهای عملی آنها در کتب درسی بسیار ضروری است. در این راستا انگیزه پیشرفت تاکنون توسط محققان غربی بسیار مورد بررسی قرار گرفته است و هر یک با نگاهی متفاوت به مسائل مربوط به آن می‌پردازند. از جمله:

مورای (۱۹۳۸) نخستین محققی بود که در این زمینه به مطالعه علمی پرداخت. مورای انگیزه پیشرفت را برحسب نیرومندی متغیرهای گوناگون نیازهای شخصی طبقه‌بندی کرد که یکی از آن نیازها را نیاز به پیشرفت نام گذارد. به اعتقاد مورای افراد دارای انگیزه پیشرفت اشتیاق به انجام فعالیت‌های سخت با معیار باکفایت را دارند، آنها تمایل به اهداف دوردست و نتایج عالی و رقابت کردن دارند (حسینی پور، ۱۳۸۷).

اتکینسون در دیدگاه کلاسیکی خود بیان داشت انگیزه پیشرفت به دو صورت گرایش به موفقیت و اجتناب از شکست در افراد وجود دارد. وی دریافت افراد با گرایش به موفقیت کارهایی با دشواری متوسط و افراد دارای گرایش اجتناب از شکست کارهای بسیار سخت یا بسیار آسان را ترجیح

می‌دهند (اتکینسون، ۱۹۵۷). وینر^۱، اسنادی که افراد از علت موفقیت و یا عدم موفقیت خود دارند را عامل مهمی در ایجاد انگیزه پیشرفت آنها می‌داند (وینر، ۱۹۸۵). تلاش برای موفقیت یا عدم تلاش، دشواری تکلیف و توانایی یا عدم توانایی از جمله علت‌های موفقیت یا شکست هستند (ویگفیلد^۲، ۱۹۹۴؛ آرکس و گیرسک^۳، ۱۹۸۲). هرمنس^۴ نیز ویژگی‌های افراد دارای انگیزه پیشرفت را بدین شرح می‌داند: سطح آرزوی بالا، آینده‌نگری، درک پویا از زمان و احساس، انگیزه قوی برای تحرک به سمت بالا، داشتن پشتکار با مقاومت، میل به انجام کار متوقف شده، داشتن ملاک شایستگی در انتخاب دوست، انجام خوب کارها، رفتار ریسک پایین و داشتن عملکرد خوب در کارها (هرمنس، ۱۹۷۰).

اما باید توجه داشت یک اصل اساسی در نظریات انگیزشی غرب مورد مغفول مانده است و آن توجه به فطرت پاک انسانی و عامل معنوی است که این مهم در نظریات انگیزشی اسلام مطرح می‌شود. رویکردهای انگیزشی در نظرگاه قرآن با رویکردهای دیگر دارای تفاوت‌های اساسی است و یکی از مهم‌ترین این تفاوت‌ها قرار گرفتن نظریه انگیزشی قرآن بر پایه جهان‌بینی و انسان‌شناسی الهی و همچنین باورها، نگرش‌ها، ایدئولوژی و ارزش‌های اسلامی و توجه به بعد معنوی انسان است. جهان‌شناسی الهی جایگاهی پررنگ در نظریه‌های انگیزشی قرآن دارد.

به اعتقاد شهید مطهری «جهان‌بینی توحیدی به زندگی انسان؛ معنا، روح و هدف می‌بخشد و آن را در مسیر کمال قرار می‌دهد، همچنین انسان را به نشاط و شادی و آرامشی می‌رساند که برای او کشش و جاذبه ایجاد می‌کند؛ در اینجا است که وی مسئولیت خود را در برابر حق معنادارتر و بیشتر می‌بیند و خود را از سقوط در دره هولناک نیستی و پوچی حفظ می‌کند» (مطهری، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۸۶). از منظر قرآن کریم مبدأ جهان هستی و تنها آفریننده آن خداوند است «وَ إِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ» (بقره/۱۶۳)، تمامی پدیده‌ها با تمام نیروی خود در حرکت به سمت کمال هستند و نیروی هدایت کننده آنها همان هدایت الهی است «قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى» (طه/۵۰). در جهان‌شناسی الهی جهان ماهیت از اوایی و به سوی او دارد «الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَ أَنَّهم إِلَیْهِ رَاجِعُونَ» (بقره/۴۶) و (آل عمران/۸۳؛ نور/۴۲؛ هود/۲۳؛ غافر/۳) و این عالم طبیعی بر اساس علت و معلول بنیان گشته است «اللَّهُ يُمَسِّكُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَ لَیِّنَ زَالَتَا إِنَّ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ...» (فاطر/۴۱). در واقع «آموزه‌های قرآن با تغییر و اصلاح شناخت و تفکر نسبت به جهان و تبدیل جهان‌بینی بشر به جهان‌بینی الهی، بر نگرش انسان به مسائل زندگی و رفتار، عواطف و احساسات شخص تأثیر می‌گذارد که ایمان و توکل به خدا، مثبت‌اندیشی، امیدواری به زندگی، الگو قرار دادن پیامبر (ص) و اولیای الهی و اعتقاد به معاد از نتایج آن است» (رضایی اصفهانی، بی‌تا، ج ۲، ص ۶۹). در انسان‌شناسی الهی نیز انسان دارای فطرتی خداجو «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابَ اللَّهِ أَوْ أَنْتُمْ السَّاعَةُ

1. Weiner

2. Vigfield Arkes, Garske

3. Arkes, Garske

4. Hermans

أَغْبِرَ اللَّهُ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» (انعام/۴۰) و موجودی دو ساحتی برخوردار از بعد جسمانی و معنوی «وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ» «فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ» (حجر ۲۸-۲۹)، دارای هدف «وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيُعْبُدُون» (ذاریات/۵۶)، عزت و کرامت «وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...» (اسراء/۷۰) و مقام والای خلیفه الهی است «وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...» (بقره/۳۰). همچنین انسان موجودی همیشه زنده «عَلَىٰ أَنْ تُبَدَّلَ أَمْثَالِكُمْ وَ تُشَسَّكُمُ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ» (واقعه/۶۱) و دارای آزادی و اختیار است «بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ» (قیامت/۵).

از منظر قرآن کریم استعداد پیشرفت در همه انسانها قرار داده شده است، چنان که قرآن به ابزارهای نوشتن سوگند می خورد: «أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ» «أَقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ» «الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» «عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ» «كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَلِيمٌ» «لِيُطِغِيَ» «پروردگار تو همان کسی است که قلم به دست گرفتن را به انسان آموخت» (علق/۶-۱)، «یعنی استعداد پیشرفت در جهت تکامل تاریخ و اجتماع را به انسان داد» (مطهری، ۱۳۸۵، ج ۲، ص. ۵۱۰). در واقع «یکی از تفاوت های انسان از دیگر موجودات قرار دادن استعداد دانایی و نادانی و پیشرفت و عقب ماندگی در انسان است، آنگاه خداوند او را از یکی نهی و به دیگری دستور داده است. نتیجه این استعداد و امر استفاده متفاوت از این استعداد فرمانبرداری و نافرمانی خداوند است و اگر خداوند این موهبت را به انسان نمی داد، تمام مردم در یک سطح قرار داشتند» (مغینه و همکاران، بی تا، ج ۳، ص. ۱۱۴). قرآن استعداد پیشرفت را یک استعداد فطری می داند که نیاز به فعلیت رساندن دارد که آن نیز منوط به رعایت تقوا و اراده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴).

از منظر قرآن کریم انسان خود منشأ تحول و تغییرات است و در واقع مرکز کنترل در درون خود انسان قرار دارد که این مهم به حتم سبب ترغیب وی به سمت رشد و پیشرفت می شود: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقِيَتْ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» (رعد/۱۱). علامه طباطبایی در تفسیر المیزان با اعتقاد به حاکم بودن قضاء و قدر الهی و اختیار انسان در ساختن سرنوشت خود و همچنین با استناد به آیه «وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ» (اسراء/۱۳) بیان می دارد که عاقبت و سرنوشت انسان با اعمال ارادی و اختیاری خودش لزوم و حتمیت پیدا می کند. در واقع اختیار انسان سبب حرکت وی به سمت کمال یا شقاوت می شود (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۳). در همین راستا شهید مطهری نیز هم عقیده با علامه اعتقاد به قضا و قدر الهی و به تبع آن حاکم بودن انسان بر سرنوشت خویش از منظر جهان بینی الهی را سبب ایجاد امید، نشاط و فعالیت در انسان و اعتماد به نتیجه از عمل خود را دارای اثر خارق العاده ای می داند، برخلاف جهان بینی مادی که فاقد این مزیت است و این یکی از تفاوت های بسیار حساس و قابل توجه در مکاتب مادیان و اسلام است. در حقیقت سرچشمه اصلی این نوع تعلیم که بشر را در عین اعتقاد به قضا و قدر الهی به تسلط بر سرنوشت خود معتقد می کند، قرآن کریم است «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَ أَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ» (انعام/۲) (مطهری، ۱۳۸۵، ج ۶).

از طرف دیگر ایمان به خدا، دعا، توکل، تلاش و استقامت محرک هایی عظیم در حرکت به

سمت پیشرفت هستند. در نظرگاه تفسیر المیزان، قرآن کریم همواره با تحریک و ترغیب مخاطبان خود به سمت ایمان به خدا، صبر، استقامت و... در جهت رشد، تعالی و کمال آنها و پدید آوردن روحیه پیشرفت در جوامع می‌کوشد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹، ص. ۳۳۹؛ همان، ج ۱، ص. ۵۳۰؛ همان، ج ۱۲، ص. ۴۹۰). در همین راستا تفسیر کوثر با اشاره به اهمیت انگیزه‌ها آنها را به دو دسته مادی (دنیوی) و معنوی (اخروی) تقسیم می‌کند. از نظر این تفسیر انگیزه‌های معنوی قوی‌تر از انگیزه‌های مادی عمل می‌کنند. در این تفسیر در ذیل آیه «وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ...» (نساء/۳۶)، جعفری اذعان می‌دارد: ایمان به خدا به عنوان زیربنای هر نوع ارزش‌های دینی و اخلاقی و توکل به معنای حرکت و پویایی همراه با بالاترین درجه ایمان است که در انسان ایجاد انگیزه می‌کنند و وی را وادار به انجام اعمال مثبت می‌سازند و در نهایت موجبات تعالی و ترقی معنوی وی را فراهم می‌سازند. وی با استناد به آیات کریمه قرآن از جمله «كَتَبَ اللَّهُ لَأَعْلَبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي» (مجادله/۲۱)، امید به پیروزی و موفقیت را موجب نشاط و محرک انسان به سمت تعالی و پیشرفت می‌داند. چرا که یکی از سنت‌های خدا در قرآن شکست و پیروزی ملت‌ها در ایام مختلف است و بدین وسیله قرآن سعی دارد با امید به پیروزی، صبر و استقامت به جوامع حرکت ببخشد (جعفری، بی تا، ج ۴). مکارم شیرازی نیز در تفسیر نمونه با تقسیم انواع انگیزه‌ها به واهی (پنداری) و مادی و معنوی معتقد است که انگیزه‌های الهی و معنوی در تحریک انسان نیرومندتر عمل می‌کنند. انگیزه‌های پنداری در نهایت نمی‌توانند انسان را به هدف مطلوب برسانند، همچنین انگیزه‌های مادی پایان پذیرند، اما انگیزه‌های معنوی جاودانه باقی می‌مانند و به رفتار انسان جهت صحیح می‌بخشند. با توجه به آیه «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» (نور/۳۵)، ایمان به خدا انگیزه نیرومندی برای حرکت به سمت برنامه‌های سازنده و هم وسیله ترقی و پیشرفت است و توکل انگیزه حرکت در این راه پرفراز و نشیب است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۰). در تفسیر عاملی رشد و پیشرفت و کمال انسان زمانی است که انسان با میل و اراده و انگیزه، خود را در ارتباط با خداوند بداند و از نعمت‌ها و وسایلی که به او داده شده علاوه بر استفاده‌های مادی، استفاده‌های معنوی نیز بکند. این تفسیر با استناد به آیه «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» (انفال/۶۴)، اولین قدم پیشرفت مسلمانان در جنگ بدر را به واسطه ایمان خود و می‌داند (عاملی، ۱۳۶۰، ج ۴).

همچنین قرآن کریم با بیان آیه «وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ...» (و بر یکدیگر سبقت بجوئید برای رسیدن به آمرزش پروردگار خود و بهشتی که وسعت آن آسمان‌ها و زمین است و برای پرهیزگاران آماده شده است) (آل عمران/۱۳۳)؛ مخاطبان خود را به سمت یک سبقت‌گیری سازنده از یکدیگر به منظور رسیدن به هدف فرا می‌خواند. تفسیر نمونه در ذیل آیه فوق این سبقت گرفتن در انجام اعمال نیک از یکدیگر را موجب رسیدن هر چه سریع‌تر به هدف می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۳، ص. ۹۱). تفسیر نور ملکوت قرآن نیز ذیل همین آیه رقابت را موجب رسیدن به کمال ربوبی و بهشت می‌داند (طالقانی، ۱۳۶۲، ج ۵، ص. ۳۳۴). قرآن کریم در آیات متعدد دیگری نیز این مهم را مورد توجه قرار داده، از جمله «وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مَوْلِيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا...»

(بقره/۱۴۸)، «سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَ جَنَّةٍ» (حدید/۲۱).

بر اثر رقابت سازنده است که شادی و نشاط در انسان افزایش می‌یابد و روحیه خودباوری نیز در فرد تقویت می‌شود. از طرف دیگر در پرتو خودباوری و اعتماد به نفس است که انگیزه حرکت به سمت ترقی و پیشرفت در انسان فراهم می‌شود و وی را به ثبات قدم و اراده‌ای محکم می‌رساند. قرآن کریم همواره با ترغیب و تقویت روحیه اعتماد به نفس و خودباوری در مؤمنان به نشاط و حرکت آنها می‌افزاید؛ از جمله زمانی که جنگ احد بر اثر نافرمانی و عدم انضباط نظامی جمعی از سربازان اسلام، در پایان به شکست انجامید؛ قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران/۱۳۹). «در این آیه واژه «تهنوا» از ماده «وهن» گرفته شده و «وهن» در لغت به معنی هر نوع سستی است، خواه در جسم و تن باشد، و یا در اراده و ایمان. در این آیه نخست به مسلمانان هشدار داده شده که مبادا از باختن یک جنگ، سستی به خود راه دهند و غمگین شوند و از پیروزی نهایی مأیوس شوند، زیرا افراد بیدار همان‌طور که از پیروزی‌ها استفاده می‌کنند از شکست‌ها نیز درس می‌آموزند و در پرتو آن نقاط ضعفی را که سرچشمه شکست شده، پیدا می‌کنند و با برطرف ساختن آن برای پیروزی نهایی آماده می‌شوند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۳، صص. ۱۰۷-۱۰۸).

خوش بینی و امید به آینده نیز همواره مورد توجه آموزه‌های اسلامی و موجب تحرک آفرینی انسان بوده است. در واقع نهی از ناامیدی همواره مورد توجه اکید قرآن است «وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ» (ضحی/۵). این آیه را می‌توان امید بخش‌ترین آیه قرآن دانست. تفسیر نور نیز در باب آیه «أَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنْبِتْنَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا» (یوسف/۱۵) امید را بهترین سرمایه برای ادامه زندگی می‌داند و بهترین مکتب را آن می‌داند که به پیروان خود امید و عشق بدهد و سرنوشت و آینده آنها را روشن سازد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص. ۱۷۱). در واقع بدون داشتن نگرش مثبت و امید نسبت به آینده دلیلی برای قدم برداشتن به سمت پیشرفت وجود ندارد. در همین راستا تحقیق تانگسلپ (۲۰۱۲) بر روی ۸۴۰ دانشجوی تایلندی نیز این مهم را اثبات کرد که دانشجویانی انگیزه پیشرفت قوی‌تری داشتند که از خوش بینی و امید به موفقیت بیشتری برخوردار بودند. بر این اساس می‌توان میان انگیزش و تلاش و کوشش و داشتن اهداف عالی در آموزه‌های اسلامی نیز ارتباط عمیق و هماهنگی خاصی برقرار کرد. چنان که «انگیزش نشأت گرفته از تلاش بیانگر این حقیقت است که اصل آن همان تلاش شخصی بوده است که فرد را مستحق پاداش و ثواب می‌سازد» (دراز، عطایی، ۱۳۸۷، ص. ۶۸۳). «تلاش و کوشش موجب شیفتگی و کشش انسان به سمت عالم نور و حیات اعلی می‌شود» (طالقانی، ۱۳۶۲، ج ۶، ص. ۱۶۹). از طرف دیگر هدف‌های سطح بالا نیز رفتار را نیرومند می‌سازند و تلاش را افزایش می‌دهند، داشتن هدف انگیزه به وجود می‌آورد و فرد را ترغیب به بدست آوردن آن می‌سازد. «زیرا هدف در بیرون از آدمی مطرح می‌شود و انعکاس آن و شناخت آن که امر درونی است انگیزه و عامل حرکت او می‌شود» (صفائی حائری، ۱۳۸۶، ج ۱، ص. ۵۰۶). افرادی که هدف ندارند انگیزه هم ندارند، مخصوصاً برای رسیدن به میزان بیشتری از ترقی و پیشرفت باید اهداف عالی‌تری هم داشت. از منظر قرآن کریم طالب علم باید هدف داشته باشد (کهف/۶۶). قرآن در موارد بسیاری

به کمال و رستگاری رسیدن انسان‌ها را منوط به داشتن اهدافی عالی و نیک می‌داند «و ما أمروا إلا ليعبدوا الله مخلصين له الدين حنفاء و يُقيموا الصلاة و يُؤتوا الزكاة و ذلك دين القيمة» (بینه/۵) و (بقره/۲۷؛ زمر/۳؛ مائده/۱۰۰/۳۵؛ اعراف/۱۵۸؛ حج/۷۷؛ انفال/۴۵؛ کهف/۲۸).

افراد دارای انگیزه پیشرفت به سمت اهداف عالی معمولاً در مقابل نتایج عملکردشان خود را مسئول می‌دانند و سعی می‌کنند با پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود در صدد رفع و جبران آنها برآیند. قرآن کریم نیز این مهم را مورد توجه قرار داده و هر کس را مسئول اعمال نیک و بد خود می‌داند: «تلك أمة قد خلت لها ما كسبت و لكم ما كسبتم و لا تسألون عما كانوا يعملون» (بقره/۱۳۹) و (نور/۵۴؛ بقره/۱۴۱؛ سبأ/۲۵؛ آل عمران/۲۰؛ مائده/۹۹؛ عنکبوت/۱۳؛ انعام/۱۶۴؛ اسراء/۸۴). تفسیر انوار درخشان نیز در ذیل آیه «من كان يرجوا لقاء الله فإن أجل الله لآت» (عنکبوت/۵) همواره مخاطبین را ترغیب به مراقبت کامل از اعمال و افعال اختیاری خودشان می‌کند. چرا که انسان در برابر حرکات و اعمال ارادی خود مسئولیت دارد، «پس باید از این اعمال مراقبت کند، زیرا این افعال هرگز عاریتی یا عارضی نیستند. بلکه تحریک ذات نهفته خود هستند که به سوی هدفی که خود در نظر گرفته در حرکت هستند» (حسینی همدانی، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲، ص ۳۰۵).

در دهه‌های اخیر توجه به انگیزش در اسلام محور برخی از پژوهش‌ها نیز قرار گرفته است، به عنوان مثال علوی و اعتصامی (۱۳۸۸) عوامل مؤثر بر انگیزه توفیق‌طلبی از منظر آموزه‌های دینی را در سه بعد جهان‌بینی اسلامی، باورهای اسلامی و ایدئولوژی بررسی کرده‌اند که در بعد جهان‌بینی اسلامی به تشریح نگرش اسلام به قضا و قدر الهی (حاکم بودن انسان بر سرنوشت خود)، انسان، هستی و آینده جهان پرداخته‌اند. در بعد باورهای اسلامی ایمان و توکل را در سه جنبه ایمان مذهبی، ایمان به غیب و ایمان به معاد بررسی کرده‌اند. سپس فواید ایمان مذهبی را که شامل خوش‌بینی نسبت به جهان، امیدواری به نتیجه خوب در قبال تلاش خوب و... می‌شوند و همچنین آثار ایمان به معاد را که شامل امید به موفقیت، تلاش زیاد، مسئولیت‌پذیری و استقامت و پایداری می‌شوند را موجب انگیزه توفیق‌طلبی و تقویت آن در انسان می‌دانند. همچنین در بعد ایدئولوژی نیز ویژگی‌هایی چون اعتماد به نفس و... را از جمله عوامل مؤثر بر انگیزش توفیق‌طلبی در انسان می‌دانند.

عریضی و عابدی (۱۳۸۲) در تحقیقی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی ابتدایی بر حسب سازه انگیزه پیشرفت» (با تأکید بر دیدگاه هرمنس) نتیجه گرفتند کتاب‌های ریاضی و علوم بیش از سایر کتاب‌ها به این مؤلفه‌ها توجه کرده‌اند و کتاب‌های فارسی و دینی و قرآن تا حدودی و کتاب اجتماعی نیز در این زمینه ضعیف عمل کرده است.

شاه محمدی (۲۰۱۳) تحقیقی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های علوم ابتدایی بر اساس سازه انگیزه پیشرفت (۲۰۱۰-۲۰۱۱)» انجام داد. شاخص‌های این پژوهش با توجه به دیدگاه هرمنس انتخاب شده بودند. وی میزان بالای توجه به انگیزه پیشرفت در این کتاب‌ها را نتیجه گرفت.

اینجسر، رینبرج و مولر (۲۰۰۹) در بررسی «انگیزه پیشرفت در کتاب‌های درسی آلمان بر اساس نظریه مک کلند» (در دو ایالت مرکزی از آلمان) نتیجه گرفتند کتاب‌های درسی ایالت‌های دارای

امتیازات بالاتر از انگیزه پیشرفت بیشتری هم برخوردارند.

در جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های انجام شده می‌توان چنین استنباط کرد که تاکنون توجه به انگیزه پیشرفت مورد توجه محققان داخل و خارج کشور قرار گرفته است، اما با توجه به کاوش‌های انجام شده در این پژوهش توسط محقق مقوله انگیزه پیشرفت مخصوصاً در باب تحلیل محتوای کتب بیشتر مورد توجه محققان خارج از کشور قرار گرفته است و همچنین منبع استخراج اکثر این مؤلفه‌ها بر اساس نظرات مک کلند و هرمنس بوده است.

چنان‌که در پژوهش عریضی و عابدی، شاه محمدی و اینجسر و همکاران مشاهده می‌شود. لذا با توجه به عدم انجام پژوهشی در داخل کشور و همچنین کشور ما که با باورهای اصیل دینی چون اسلام شکل گرفته است، لازم است به استخراج این مؤلفه‌ها از منابع اصیلی چون قرآن و تفاسیر پرداخت و آنها را در کتب مورد بررسی قرار داد. پژوهش حاضر می‌تواند آغازی برای توجه بیشتر به این مقوله باشد. در این پژوهش با توجه به مبانی نظری نه مؤلفه انگیزه پیشرفت که بیشتر مورد تأکید قرار گرفته‌اند جهت تحلیل محتوا بررسی می‌شود که بدین شرح هستند: ایمان به خداوند، توکل و دعا؛ امید به آینده و موفقیت؛ مرکز کنترل درونی (حاکم بودن انسان بر سرنوشت خود)؛ داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل)؛ تقویت اعتماد به نفس (خودباوری) در مخاطب؛ رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی)؛ داشتن صبر، استقامت و پایداری در انجام هر کاری؛ تلاش و پشتکاری در انجام هر کاری؛ و مسئولیت‌پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود). در این راستا سؤالات پژوهش عبارت‌اند از:

۱. در کتاب‌های فارسی (بخوانیم) ابتدایی تا چه اندازه به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های قرآن و تفاسیر توجه شده است؟

۲. در کتاب‌های هدیه‌های آسمان ابتدایی تا چه اندازه به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های قرآن و تفاسیر توجه شده است؟

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کمی است و با روش تحلیل محتوا انجام شده است. «از روش تحلیل محتوا برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن استفاده می‌شود. در تحلیل محتوا محتوای آشکار پیام‌ها به صورت نظام‌دار و کمی توصیف می‌شوند» (سرمد، بازرگان، حجازی، ۱۳۸۵، ص. ۱۳۳).

در این روش محقق به تعیین فراوانی شاخص‌ها یا مؤلفه‌های مشخص شده برای تعیین سازه مورد بررسی در محتوای موجود می‌پردازد و با شمارش وجود یا عدم وجود، واحدهای تحلیل را تعیین می‌کند. در پژوهش حاضر جامعه آماری کتاب‌های بخوانیم و هدیه‌های آسمان مقاطع اول، دوم، سوم و چهارم ابتدایی که در سالهای ۱۳۹۳-۱۳۹۰ مورد تغییرات قرار گرفته‌اند و همچنین کتاب ششم ابتدایی (۱۳۹۳) است (کتاب‌های سال پنجم به دلیل ایجاد تغییرات در اواخر سال جاری (۱۳۹۴)

مورد بررسی قرار نگرفتند). از جامعه آماری نمونه‌گیری نشده و کل جامعه آماری به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در پژوهش حاضر سیاهه تحلیل محتوا بود.^۱ سپس محتوا بر اساس این مؤلفه‌ها مورد تحلیل قرار گرفت و به ازای فراوانی هر مؤلفه در محتوا در سیاهه جلوی آن مؤلفه علامتی ثبت می‌گردید. به منظور تعیین روایی پژوهش سیاهه تحلیل محتوا که در آن هر یک از مؤلفه‌ها ثبت، تعریف و تشریح گشته بودند به رؤیت چند تن از متخصصان حوزه دینی و روان‌شناسی رسانده شد که با توجه به نظرات آنها سیاهه اصلی تحلیل محتوا تنظیم شد. برای برآورد میزان پایایی تمامی کتب مذکور با فاصله دو هفته مجدداً مورد تحلیل قرار گرفتند و طبق فرمول ضریب همبستگی پیرسون پایایی پژوهش با همبستگی ۹۸ درصد تأیید شد. همچنین جهت جمع‌آوری و تجزیه تحلیل اطلاعات ابتدا با مطالعه مبانی نظری و پژوهش‌های انجام شده در باب تعیین مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از متن آموزه‌های قرآن و تفاسیر به استخراج این مؤلفه‌ها پرداخته شد. «واحد تحلیل نیز به بخش معنادار و قابل رمزگذاری محتوا گفته می‌شود» (نوریان، ۱۳۸۹، ص ۶۵). واحد تحلیل برای متون کتبی می‌تواند کلمه، تصویر، مضمون، جمله، صفحه و درس باشد. در پژوهش حاضر واحد تحلیل جمله و تصویر در نظر گرفته شد.

روش شمارش نیز فراوانی جمله‌ها و تصاویر در نظر گرفته شد. سپس با چندین بار مطالعه متن کتاب‌های مذکور محتوای هر یک از جملات در متن دروس، سؤال‌ها و تمامی فعالیت‌های یادگیری و تصاویر به طور کامل بر اساس وجود یا عدم وجود مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت مورد شمارش و تحلیل قرار گرفتند.

معیار شمارش فراوانی نیز بدین صورت بود که مؤلفه مورد نظر می‌بایست در آن جمله کتاب دقیقاً نوشته شده باشد، به عنوان مثال؛ برای تعیین فراوانی مؤلفه تلاش و پشتکار، در درس هفتم کتاب فارسی (بخوانیم) سال چهارم نوشته شده است: «فکر کردن باید محور تلاش باشد». البته در مواردی نیز محرز می‌شد؛ مؤلفه در جمله بیان نشده است، اما به طور کاملاً واضح حکایت از آن مؤلفه داشت و خواننده با خواندن آن جمله به خوبی این مؤلفه را استنباط می‌کرد. به عنوان مثال در این جمله خواننده می‌تواند به مؤلفه اعتماد به نفس (خودباوری) پی ببرد: «مهم‌ترین نقطه، محور شلمچه است؛ باید همان‌جا خردشان کنیم» (کتاب چهارم، درس یازدهم).

گاهی نیز در یک جمله یا تصویر وجود دو یا چند مؤلفه مشاهده می‌شد که تمامی آنها در فراوانی مربوط به خود ثبت می‌شدند. شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با روش‌های آمار توصیفی و تحلیل‌های کیفی انجام شد.

آمار توصیفی روش آماری است که پژوهشگر را در طبقه‌بندی، خلاصه کردن و توصیف و تفسیر یافته‌ها کمک می‌کند. یکی از شاخص‌های آمار توصیفی توزیع فراوانی است. در پژوهش حاضر با استفاده از شاخص‌های آماری چون فراوانی و درصد به توصیف آماری داده‌ها پرداخته شد. همچنین در تحلیل کیفی به توصیف و تفسیر اطلاعات کشف شده پرداخته شد.

۱. منظور از سیاهه تحلیل محتوا سیاهه‌ای است که بر اساس اهداف و سؤالات تحقیق، هر یک از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت پس از استخراج شدن از قرآن و تفاسیر در آن ثبت و تعریف شدند.

۳. یافته‌های پژوهش

کتاب‌های فارسی (خوانداری) مقطع ابتدایی شامل کتاب‌های سال اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم می‌شوند. با توجه به حجم وسیع این کتب و محدودیت در آوردن تمامی مصادیق مؤلفه‌های مورد نظر؛ در ذیل تنها به ذکر نمونه‌هایی از فراوانی مؤلفه‌های مورد نظر در این کتب پرداخته می‌شود.

کتاب سال اول فارسی (خوانداری) شامل بیست و دو درس می‌شود. کتاب‌های سال دوم، سوم، چهارم و ششم نیز شامل هفده درس می‌شوند. در مؤلفه ایمان به خدا، دعا و توکل، به عنوان مثال در باب دعا کردن در کتاب دوم (درس هشتم) بیان می‌شود: «یک روز از مادرم پرسیدم: دعا یعنی چه؟». «مادرم گفت دعا یعنی حرف زدن با خدا». و... و یا در شعر «امید» درس سیزده کتاب چهارم در باب توکل آورده شده:

در آن دم دل به امید خدا بست چو امیدش به حق بود آن کبوتر

در مجموع در کتاب سال اول ۱۰ واحد جمله و تصویر، کتاب دوم ۲۶ واحد، کتاب سوم ۱۷ واحد، کتاب چهارم ۲۰ واحد و کتاب ششم در ۱۳ واحد به مؤلفه ایمان به خدا، دعا و توکل توجه داشته‌اند. از جمله مصادیق مؤلفه امید به آینده و موفقیت را می‌توان در کتاب سوم (درس چهاردهم) بدین صورت مشاهده کرد: «ما اگر همیشه یاور هم باشیم و از خدای بزرگ یاری بجویم، موفق می‌شویم». و... در مجموع فراوانی این مؤلفه در کتاب سال اول ۱۸ واحد، کتاب دوم ۵ واحد، کتاب سوم ۳۴ واحد، کتاب چهارم ۱۰ واحد و کتاب ششم ۹ واحد است.

در باب مؤلفه مرکز کنترل درونی (حاکم بودن انسان بر سرنوشت خود) به جز کتاب ششم در ۳ واحد، دیگر هیچ یک از کتب بر آن توجهی نداشته‌اند.

در باب مؤلفه داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) می‌توان به یک نمونه از مصادیق آن در کتاب چهارم درس دهم بدین صورت اشاره کرد: «می‌خواستم بیشتر بکوشم، پیشرفت کنم و به خود و دیگران بیشتر بهره برسانم» (در این جمله مؤلفه تلاش و پشتکاری نیز مشاهده می‌شود) و... در مجموع کتاب سال اول با ۳ واحد، کتاب دوم با ۱۴ واحد، کتاب سوم با ۳۷ واحد، کتاب چهارم با ۲۲ واحد و کتاب ششم با ۹ واحد به این مؤلفه توجه داشته‌اند.

همچنین در باب مؤلفه اعتماد به نفس (خودباوری) در مخاطب با تحلیل انجام گرفته محرز شد کتاب اول با ۳ واحد، کتاب دوم با ۶ واحد، کتاب سوم با ۳۰ واحد، کتاب چهارم با ۱۰ واحد و کتاب ششم با ۲۴ واحد به آن توجه کرده‌اند. یکی از مصادیق این مؤلفه را می‌توان در این مورد مشاهده کرد: «دوباره آتش گلوله‌های دشمن شدت گرفته است. ما نیز بر سر دشمن آتش می‌ریزیم». (هدیه‌های آسمان، سال چهارم، درس دهم).

در باب مؤلفه رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) نیز کتاب اول با ۲ فراوانی، کتاب دوم با ۵ فراوانی، کتاب سوم با ۳ فراوانی، کتاب چهارم بدون فراوانی و کتاب ششم با ۲ فراوانی به آن توجه کرده‌اند که اغلب این موارد در تصاویر کتب مشهود هستند.

در تحلیل مؤلفه داشتن صبر، استقامت و پایداری (در انجام هر کاری) محرز شد کتاب اول با ۳ واحد، کتاب دوم با ۵ واحد، کتاب سوم با ۲۰ واحد، کتاب چهارم با ۱۰ واحد و کتاب ششم با ۲۴ واحد فراوانی به این مهم توجه داشته‌اند. نمونه‌ای از این مؤلفه در درس چهاردهم کتاب ششم به این صورت است: «انگار کسی در گوشش می‌گفت دریا قلی رکاب بزن، همه چیز به جوانمردی تو وابسته است، اگر کوتاهی کنی همه شهر و دریا نابود خواهد شد»؛ «...او و دوستانش شجاعانه جنگیدند تا خرمشهر آزاد شد» (درس چهاردهم کتاب سوم) و... .

همچنین مصداقی از مؤلفه داشتن تلاش و پشتکاری را می‌توان در درس دوم کتاب سوم بدین صورت مشاهده کرد: «فردا مسابقات شنای دانش آموزی برگزار می‌شود و من برای به دست آوردن بهترین رتبه تلاش خواهم کرد» (در این جمله مؤلفه داشتن اهداف عالی (در حیطه ورزشی نیز مشاهده می‌شود). و... .

در مجموع کتاب اول با ۲ واحد، کتاب دوم با ۲۵ واحد، کتاب سوم با ۲۷ واحد، کتاب چهارم با ۹ واحد و کتاب ششم با ۲۰ واحد فراوانی در بکارگیری این مهم کوشیده‌اند.

از جمله مصداق مؤلفه مسئولیت‌پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود) را می‌توان در درس پنجم کتاب دوم بدین صورت مشاهده کرد: «این سیل همان آب‌هایی است که تو در شیر می‌ریختی و به مردم می‌فروختی» و... . در باب این مؤلفه کتاب اول با ۴ واحد، کتاب دوم با ۱۷ واحد، کتاب سوم با ۱ واحد، کتاب چهارم با هیچ فراوانی و کتاب ششم با ۳ فراوانی به آن توجه داشته‌اند.

دوم نیز از مجموع ۱۰۹۸ واحد ۱۰۳ واحد؛ کتاب سوم نیز از مجموع ۱۱۶۵ واحد مندرج ۱۶۹ واحد؛ کتاب چهارم از ۱۳۶۱ واحد با ۸۲ واحد و کتاب سال ششم نیز از مجموع ۱۰۱۵ واحد، ۱۰۸ واحد به انگیزه پیشرفت در دانش آموزان توجه داشته‌اند. همچنین از مجموع واحدهای مندرج در کتب فارسی (بخوانیم) سال‌های اول، دوم، سوم، چهارم و ششم که ۵۳۴۸ واحد می‌شوند مجموع ۵۰۶ واحد به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت اختصاص یافته است.

مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا دارای ۸۶ واحد (۱۶/۹۹)، امید به آینده و موفقیت ۷۶ واحد (۱۵/۰۱)، مرکز کنترل درونی ۳ واحد (۰/۵۹)، داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) ۸۶ واحد (۱۶/۷۹)، تقویت اعتماد به نفس ۷۳ واحد (۱۴/۴۲)، رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) ۱۲ واحد (۲/۳۷)، داشتن صبر، استقامت و پایداری ۶۳ واحد (۱۲/۴۵)، داشتن تلاش و پشتکاری ۸۳ واحد (۱۶/۴۰) و مسئولیت‌پذیری دارای ۲۵ واحد (۴/۹۴) هستند.

کتاب‌های هدیه‌های آسمان مقطع ابتدایی شامل کتاب‌های سال دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم می‌شوند. با توجه به حجم وسیع کتب هدیه‌های آسمان و محدودیت در آوردن تمامی مصداق مؤلفه‌های مورد نظر، در ذیل تنها به ذکر نمونه‌هایی از فراوانی مؤلفه‌های مورد نظر در این کتب پرداخته شده است.

کتاب هدیه‌های آسمان سال دوم شامل بیست درس است. از این بیست درس برخی جملات و

تصاویر در دروس مختلف در سوق دادن متعلم به سمت مؤلفه ایمان به خدا و دعا کردن و توکل می‌کوشند. به عنوان مثال در درس یازدهم این کتاب به بیان جملات و ارائه تصاویری می‌پردازد که جرعه ایمان به خدا را در دل متعلم روشن می‌کند. به عنوان مثال جملاتی چون: «اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له»، «اشهد ان محمدا عبده و رسوله». و یا در شعر «رفتیم با هم» جملاتی چون:

ایاک نعبد مامی پرستیم
فقط خدا را تازنده هستیم

و یا در باب دعا کردن می‌توان به درس سوم اشاره کرد: «مادر دست به سوی آسمان بلند کرده بود و زیر نور ماه دعا می‌کرد». «پسر دعا‌های مادر را می‌شنید و آهسته آمین می‌گفت». «پسر پرسید مادر چرا برای خودت دعا نمی‌کنی؟» و... همچنین در برخی دروس دیگر نیز توجه به دعا کردن مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب هدیه‌های آسمان سال سوم که شامل بیست درس می‌شود، توجه به ایمان به خدا را می‌توان در جملاتی چون «ابراهیم آن‌ها را به خداپرستی دعوت می‌کرد»، «تنها کسی را پرستید که آفریدگار شما و آفریدگار زمین و آسمان است» (درس چهارم) و... مشاهده کرد. در مجموع کتاب دوم با ۳۹ واحد جمله و تصویر، کتاب سوم با ۴۹ واحد، کتاب چهارم با ۱۷ واحد و کتاب ششم با ۲۴ واحد به این مؤلفه توجه داشته‌اند.

در باب مؤلفه امید به آینده و موفقیت کتاب‌ها بیشتر اشارات معنوی به این مقوله داشته‌اند، به عنوان مثال در کتاب هدیه‌های آسمان سال سوم در درس بیستم با اشاره به آیه ۲۵ سوره مبارکه بقره بیان می‌دارد: «و به کسانی که به خدا ایمان آورده‌اند و... بشارت بده که برای آنها در بهشت باغ‌هایی است...». در مجموع کتاب سال دوم تنها در ۲ واحد، سال سوم در ۱ واحد، سال چهارم در ۸ واحد و سال ششم در ۱۴ واحد به این مقوله توجه داشته‌اند.

در باب مؤلفه مرکز کنترل درونی هیچ یک از کتاب‌ها توجهی به این مؤلفه نداشته‌اند. در باب مؤلفه داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) تنها کتاب سال سوم و ششم در یک جمله به آن توجه کرده‌اند. به عنوان مثال کتاب سوم در درس هفدهم بیان می‌دارد: «او (امام صادق(ع)) نیز همانند پدرش مردم را به علم‌آموزی تشویق می‌کرد و خود دانشمندان زیادی را تربیت کرد که بعضی از آنها از دانشمندان بزرگ زمان خود شدند».

همچنین در تحلیل فراوانی مؤلفه اعتماد به نفس (خودباوری در مخاطب) محرز شد در کتاب سال دوم به این مؤلفه توجهی نشده است، نیز کتاب سوم با ۷ واحد و کتاب چهارم با ۲ واحد و کتاب ششم با ۱۱ واحد به آن توجه کرده‌اند.

از جمله در کتاب چهارم درس دهم که در باب نبرد رزمندگان اسلام با دشمن است بیان می‌شود: «با نیروی بیشتری پیشروی می‌کنیم» و در باب مؤلفه رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) کتاب دوم با ۴ واحد، سال سوم ۱ واحد، سال چهارم هیچ واحد و سال ششم با ۵ واحد به آن توجه داشته‌اند. نمونه‌ای از مصداق آن را می‌توان در کتاب دوم در شعر «داور کشتی» مشاهده کرد:

کدامتان قوی‌ترید؟	کشتی بگیرید بدانم
مثل دو مرد پهلوان	رو به روی هم ایستادند
اول بازی هر دو تا	با مهربانی دست دادند
پنجه به پنجه، دست به دست	بازو به بازو، سر به سر

مؤلفه داشتن صبر، استقامت و پایداری در کتاب سال دوم از ۱ واحد فراوانی و سال سوم از ۱۹ واحد، سال چهارم ۱۷ واحد و سال ششم ۱۵ واحد فراوانی برخوردار است. از جمله مصادیق بارز آن را می‌توان در تصاویر و جملات درس ششم کتاب سال سوم مشاهده کرد: «اما امروز در برابر دشمنان، عمه (حضرت زینب(س)) سرش را بلند کرده است و محکم قدم بر می‌دارد» و یا «تلاش‌ها و مقاومت‌های پیامبر باعث شد که دشمنان نتوانند به خواسته‌های خود برسند» (درس ششم کتاب ششم) مؤلفه داشتن تلاش و پشتکار نیز در کتاب دوم از هیچ فراوانی، سال سوم ۱ واحد، سال چهارم ۱۱ واحد و سال ششم ۲۰ واحد فراوانی برخوردار است. به عنوان مثال: «با نیروی بیشتری پیشروی می‌کنیم» (درس دهم کتاب چهارم)؛ «این دوره (جوانی) زمان کار و تلاش جدی است...» (درس سوم کتاب ششم)

در نهایت مؤلفه مسئولیت‌پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود) در کتاب سال دوم از هیچ فراوانی، سال سوم ۱۵ واحد، سال چهارم ۵ واحد و سال ششم ۹ واحد فراوانی دارد. به عنوان مثال «کسی نمی‌تواند جو بکارد و انتظار داشته باشد گندم برداشت کند» (درس نوزدهم کتاب سوم) و یا در شعر «زشت و زیبا» بیان می‌شود:

مثل صدا و کوه است	اعمال ما و دنیا
آید به سوی ما باز	هر کار زشت و زیبا

در مجموع کتاب هدیه‌های آسمان سال دوم از مجموع ۶۹۷ واحد جمله و تصویر توانسته است با ۴۶ واحد در انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان بکوشد. کتاب سال سوم نیز از مجموع ۱۱۰۸ واحد ۹۴ واحد؛ کتاب سال چهارم از ۷۴۰ واحد ۶۰ واحد؛ و کتاب سال ششم نیز با داشتن ۶۱۲ واحد جمله و تصویر ۹۹ واحد به انگیزه پیشرفت توجه کرده‌اند.

همچنین کتاب‌های هدیه‌های آسمان سالهای دوم، سوم، چهارم و ششم از مجموع ۳۱۵۷ واحد جمله و تصویر با ۲۹۹ واحد به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت توجه داشته‌اند. مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا دارای ۱۲۹ واحد (۴۳/۱۴)، امید به آینده و موفقیت ۲۵ واحد (۸/۳۶)، مرکز کنترل درونی بدون واحد، داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) ۲ واحد (۰/۶۶) تقویت اعتماد به نفس ۲۰ واحد (۶/۶۸)، رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) ۱۰ واحد (۳/۳۴)، داشتن صبر، استقامت و پایداری ۵۲ واحد (۱۷/۳۹) داشتن تلاش و پشتکار ۳۲ واحد (۱۰/۷۰) و مسئولیت‌پذیری ۲۹ واحد (۹/۶۹) است.

در جدول ذیل میزان توجه هر یک از کتب بخوانیم و هدیه‌های آسمان به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های قرآن و تفاسیر به همراه درصد مؤلفه‌ها نشان داده می‌شود.

**جدول ۱. مقادیر بار اطلاعاتی و درصد مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت
از منظر آموزه‌های قرآن و تفاسیر در کتاب‌های بخوانیم و هدیه‌های آسمان**

مؤلفه‌ها	ایمان به خدا، توکل و دعا	امید به آینده و موفقیت	حاکم بودن انسان بر سر نوشت خود (مركز کنترل درونی)	داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل)	تقویت اعتماد به نفس (خودباوری)	رقابت سازنده (در حیطه علم)	داشتن صبر، استقامت و پایداری در انجام هر کاری	داشتن تلاش و پشتکار	مسئولیت پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود)	جمع / درصد
کتاب‌های بخوانیم	۸۶ ۱۶/۹۹	۷۶ ۱۵/۰۱	۳ ۰/۵۹	۸۵ ۱۶/۷۹	۷۳ ۱۴/۴۲	۱۲ ۲/۳۷	۶۳ ۱۲/۴۵	۸۳ ۱۶/۴۰	۲۵ ۴/۹۴	۵۰۶ ٪۱۰۰
کتاب‌های هدیه‌های آسمان	۱۲۹ ۴۳/۱۴	۲۵ ۸/۳۶	۰	۲ ۰/۶۶	۲۰ ۶/۶۸	۱۰ ۳/۳۴	۵۲ ۱۷/۳۹	۳۲ ۱۰/۷۰	۲۹ ۹/۶۹	۲۹۹ ٪۱۰۰
جمع	۲۱۵	۱۰۱	۳	۸۷	۹۳	۲۲	۱۱۵	۱۱۵	۵۴	۸۰۵
درصد	۲۶/۷۰	۱۲/۵۴	۰/۳۷	۱۰/۸۰	۱۱/۵۵	۲/۷۳	۱۴/۲۸	۱۴/۲۸	۶/۷۰	٪۱۰۰

در نهایت با توجه به جدول ۱ در یک نگاه کلی تر محرز می‌شود که کتاب‌های بخوانیم و هدیه‌های آسمان در مجموع بیشترین میزان توجه به انگیزه پیشرفت را ابتدا به مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا (۲۶/۷۰) کرده‌اند. پس از آن مؤلفه‌های داشتن صبر، استقامت و پایداری (۱۴/۲۸)، داشتن تلاش و پشت کار (۱۴/۲۸) و امید به آینده و موفقیت (۱۲/۵۴) نیز از توجه برخوردارند. کمترین میزان توجه به مؤلفه‌های مرکز کنترل درونی (۰/۳۷)، رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) (۲/۷۳) و مسئولیت‌پذیری (۶/۷۰) شده است. از طرف دیگر جدول فوق نشان می‌دهد که میان مؤلفه‌ها در هر پایه تحصیلی در هر کتاب و همچنین میان دو کتاب مذکور توزیع نرمال و متعادلی وجود ندارد، به گونه‌ای که برخی مؤلفه‌ها از فراوانی بیشتر و برخی از فراوانی کمتری برخوردارند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت استخراج مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منابع اسلامی امری خطیر است که تاکنون توجه چندانی به آن نشده بود. البته این امر توسط محققان غربی بارها مورد بررسی قرار گرفته است. از جمله هرمنس که مؤلفه‌هایی چون سطح آرزوی بالا، آینده‌نگری، درک پویا از زمان و احساس، انگیزه قوی برای تحرک به سمت بالا، داشتن پشتکار با مقاومت، میل به انجام کار متوقف شده، داشتن ملاک شایستگی در انتخاب دوست، انجام خوب کارها و مواردی دیگر را نتیجه‌گیری کرده که در جایگاه خود بسیار مفید هستند، اما بدون شک بار معنوی

مؤلفه‌هایی چون ایمان به خداوند، توکل و دعا؛ امید به آینده و موفقیت؛ مرکز کنترل درونی (حاکم بودن انسان بر سرنوشت خود)؛ داشتن اهداف عالی؛ تقویت اعتماد به نفس در مخاطب؛ رقابت سازنده؛ داشتن صبر، استقامت و پایداری در انجام هر کاری؛ تلاش و پشتکاری در انجام هر کاری؛ و مسئولیت‌پذیری که در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفتند، بیشتر است. زیرا این مؤلفه‌ها دارای جامعیت و گستردگی بیشتری هستند، با روح و فطرت انسان عجین هستند و تمامی ابعاد وجودی وی را در بر گرفته‌اند؛ بدون شک قدم برداشتن در این مسیر نتیجه‌ای جز تکامل روز افزون بشریت در پی ندارد. به طور حتم تحلیل محتوای کتبی که با این مؤلفه‌ها انجام می‌گیرد تأثیر مطلوب‌تری در جهت‌گیری متعلمان به سمت اهداف متعالی را دارد.

با نگاهی به یافته‌های پژوهش حاضر در کتاب‌های فارسی بخوانیم سال‌های اول، دوم، سوم، چهارم و ششم ابتدایی می‌توان توجه بیشتر این کتاب‌ها به مؤلفه‌های ایمان به خدا، دعا و توکل (۱۶/۹۹) و داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) (۱۶/۷۹) و تلاش و پشتکاری (۱۶/۴۰) را ملاحظه کرد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت کتاب‌های بخوانیم در افزایش مؤلفه‌های ایمان به خدا، دعا و توکل و داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) و تلاش و پشتکاری بیشتر می‌کوشند و این خود نقطه مثبتی برای این کتب محسوب می‌شود. اما عدم توجه به مؤلفه‌های کنترل درونی (۰/۵۹) و رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) (۲/۳۷) و مسئولیت‌پذیری (پذیرفتن مسئولیت اعمال و خطاهای خود) (۴/۹۴) مطلوب نیست، زیرا یکی از ویژگی‌های سنین دبستان (مخصوصاً در مقاطع سوم، چهارم و ششم) تسهیل در جنبه‌های مختلف تفکر چون افزایش راهبردی فکر کردن و انعطاف‌پذیری در توجه است. این مهم نشان می‌دهد کودکان این سنین می‌توانند به اعمال و خطاهای خود فکر کنند و مسئولیت آنها را بر عهده بگیرند و یا می‌توانند درک کنند که مرکز کنترل درون خودشان قرار دارد و نه خارج از خود و خود مسئول ساختن آینده و سرنوشتشان در چارچوب قوانین الهی هستند. پس به طور حتم موفقیت و پیشرفتشان هم به سمت اهداف موردنظر افزون‌تر می‌شود. همچنین ایجاد موقعیت‌های رقابت‌آمیز به صورت سازنده می‌تواند متعلمان را نسبت به توانایی‌ها و شایستگی‌های خود آگاه کند و سبب خودسنجی، خودباوری و افزایش عملکرد بهتر آنها شود و از این طریق عرصه مفیدی برای ترغیب آنها به سمت پیشرفت شود.

داشتن نقطه مثبتی چون توجه به مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا در کتاب‌های هدیه‌های آسمان افزون‌تر می‌شود. زیرا طبق یافته‌های پژوهش مؤلفه ایمان به خدا، توکل و دعا از (۴۳/۱۴) توجه برخوردار است. اما کم‌توجهی به مؤلفه رقابت سازنده (در حیطه علمی و ورزشی) (۳/۳۴) و مؤلفه‌های مرکز کنترل درونی (۰) نیز به دلایلی که قبلاً بیان شد، مطلوب نیست. ضمن اینکه داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) (۰/۶۶) نیز از کمترین میزان توجه برخوردار بود که تا حدی نگران‌کننده است، زیرا در این مقطع مهارت‌های برنامه‌ریزی در دانش آموزان بهتر می‌شود. برای برنامه‌ریزی دانش آموز باید هدف داشته باشد. زیرا تا زمانی که نداند هدفش از تحصیل چیست و در نهایت می‌خواهد به کجا برسد نمی‌تواند برنامه‌ریزی صحیحی هم برای خود داشته باشد، در نتیجه عملکرد

وی کاهش می‌یابد که خود می‌تواند منجر به کاهش انگیزه پیشرفت در تحصیل شود. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت که کتاب‌های بخوانیم و هدیه‌های آسمان تا حد متوسطی به انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان توجه داشته‌اند، اما این میزان مخصوصاً در برخی از پایه‌ها چندان در حد رضایت‌آمیزی قرار ندارد. ضمن اینکه توزیع مؤلفه‌ها میان هر یک از کتاب‌ها در پایه‌های تحصیلی مختلف و همچنین میان دو کتاب مذکور نامتعادل است که تمامی این موارد نیاز به توجهی ویژه دارند.

۶. پیشنهادها

با توجه به نتایج فوق موارد ذیل پیشنهاد می‌شود:

توجه بیشتر به مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های قرآن و تفاسیر در کلیه کتاب‌های مذکور به خصوص در کتاب‌های فارسی بخوانیم سال‌های اول و چهارم و هدیه‌های آسمان سال دوم. با توجه به نتایج پژوهش مبنی بر بی‌توجهی شدید کتب مذکور به مؤلفه فراهم کردن موقعیت‌های رقابت‌سازنده برای دانش‌آموزان مخصوصاً در حیطه علمی لزوم توجه به آن را می‌رساند. به دلیل عدم توجه کتب به مؤلفه مسئولیت‌پذیری لزوم توجه به آنها به صورت ساده و در قالب داستان‌های آموزشی پیشنهاد می‌شود.

با مشاهده کتب فارسی (بخوانیم) محرز شد که این کتاب‌ها با داشتن هفت فصل اکثر مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت را در فصل «ایران من» متمرکز کرده‌اند، در حالیکه فصول دیگر هم می‌توانستند ظرفیت بالایی برای حضور این مؤلفه‌ها داشته باشند که لزوم توجه به این مهم را می‌رساند. همچنین با توجه به نتایج پژوهش حاضر مبنی بر عملکرد ضعیف کتاب‌های هدیه‌های آسمان در توجه به مؤلفه داشتن اهداف عالی (در زمینه تحصیل) سوق دادن دانش‌آموزان به سمت این مؤلفه پیشنهاد می‌شود.

با توجه به کمبود مطالعات نظری در باب استخراج مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های اسلامی و اهمیت آن در جامعه اسلامی، لذا انجام پژوهش‌های بنیادی در این زمینه پیشنهاد می‌شود. انجام پژوهش‌هایی گسترده‌تر در زمینه بررسی مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت از منظر آموزه‌های اسلامی در دیگر کتب مقطع ابتدایی و سایر مقاطع دیگر نیز از دیگر پیشنهادها پژوهش حاضر است.

منابع

- قرآن کریم (۱۳۹۰). ترجمه آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی. بیروت: مرکز نشر جمهوری اسلامی ایران.
- جعفری، یعقوب (بی تا). تفسیر کوثر. بی جا: بی نا.
- حسنی پور، محمد (۱۳۸۷). مدیریت انگیزش. رشت: بلور.
- حسینی همدانی، سید محمد حسین (۱۴۰۴). تفسیر انوار درخشان. تهران: لطفی.
- خداپناهی، محمد کریم (۱۳۹۰). انگیزش و هیجان. تهران: سمت.

- دراز، محمد عبد ا... عطایی، محمدرضا (۱۳۸۷). آیین اخلاق در قرآن. مشهد: آستان قدس رضوی.
- رضایی اصفهانی، محمد علی (بی تا). قرآن و علم. قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآنی.
- ریو، جان مارشال (۱۳۸۸). انگیزش و هیجان. ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: ویرایش.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه.
- صفایی حائری، علی (۱۳۸۶). تطهیر با جاری قرآن. قم: لیلة‌القدر.
- طالقانی، سید محمود (۱۳۶۷). پرتوی از قرآن. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان. ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، تهران: انتشارات اسلامی جامعه مدرسین قم.
- عاملی، ابراهیم (۱۳۶۰). تفسیر عاملی. تهران: صدوق.
- عریضی، حمید رضا و عابدی، احمد (۱۳۸۲). تحلیل محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی بر حسب سازه انگیزه پیشرفت. نوآوری‌های آموزشی، ۲۵(۲)، ۲۹-۵۵.
- علوی فر، سیدعلی و اعتصامی، کاظم (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه توفیق طلبی از دیدگاه آموزه‌های دینی. اندیشه مدیریت، ۳(۲)، ۷۵-۱۰۰.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳). تفسیر نور. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۵). مجموعه آثار. تهران: صدرا.
- مغینه، محمد جواد و دانش، موسی (بی تا). ترجمه تفسیر کاشف. قم: بوستان کتاب.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- میرسادو، طاهره و صداقت، مستوره (۱۳۹۳). انگیزش پیشرفت تحصیلی دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن. پژوهش‌های جامعه‌شناختی، ۸(۲)، ۲۷-۸.
- نوریان، محمد (۱۳۸۹). چگونگی معرفی نماز، جهاد، حج، خمس و زکات در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی و بخوانیم مدارس دوره ابتدایی ایران. تربیت اسلامی، ۵(۱۱)، ۷۷-۵۹.

Amrai, K. Elahi Motlagh S., Zalani, H. Azizi & Parhon, H. (2011) The relationship between academic motivation and academic achievement students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 399-402.

Atkinson, J.W. (1957) Motivational determinants of risk-taking behavior. *Psychological Review*, 64, 359-372

Aoyagi, K. Ishii K, Shibata, A. Arai H. Fukamachi. H. Oka, K. (2014) What decreases motivation of students to participate in school-based extracurricular sports activities? *Journal of Science and Medicine in Sport*, 18, 136-162

Arkes, H., Garske, J. (1982) *Psychological Theories of motivation*. Monterey California: Cole

Publishing Company.

- Brophy, J. (2010). *Motivating Students in Classrooms*. Elsevier Ltd. All rights reserved, 624-629.
- Engeser, S., Rheinberg, F., Moller, M. (2009). Achievement motive imagery in German schoolbooks: A pilot study testing McClelland's hypothesis. *Journal of Research in Personality*, 43, 110–113.
- Feldman, R. (1992). *Elements of Psychology*, University of Massachusetts-Amherst.
- Hanushek E. A. Lavy, V. Hitomi K. (2007) Do Students Care about School Quality? Determinants of Dropout Behavior in Developing Countries Education Working Paper Archive.
- Hermans, Hubert J, M. (1970). A Questionnaire measure of achievement motivation. *Journal of Applied Psychology*, 54(4), 353-363.
- Kirazolu, C. (2009). The investigation of school-dropout at the secondary level of formal education: the stated reasons by the school administrators and school counselors: a preliminary study. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 905–914.
- Önder, İ. Beşoluk Ş., İskender M. Masal E. Demirhan, E. (2014). Circadian Preferences, Sleep Quality and Sleep Patterns, Personality, Academic Motivation and Academic Achievement of university students, *Learning and Individual Differences*, 32, 184–192.
- Steinmayr R. Spinath B. (2009). The importance of motivation as a predictor of school achievement. *Learning and Individual Differences*, 19, 80–90.
- Shahmohammadi, N. (2013). Content Analysis of Elementary Science Text Books Based on the Achievement Motivation Constructs. *Procedia–Social and Behavioral Sciences*, 84, 426–430.
- Tongsilp A. (2013). A Path Analysis of Relationships between Factors with Achievement Motivation of Students of Private Universities in Bangkok. *Procedia–Social and Behavioral Sciences*, 88, 229–238.
- Tüysüz, M. Yldran D. Demirci N. (2010). What is the motivation difference between university students and high school students? *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1543-1548.
- Walkey F.H. McClure J., Meyer L. H. r., Weir K. F. (2013). Low expectations equal no expectations: Aspirations, motivation, and achievement in secondary school. *Contemporary Educational Psychology*, 38, 306–315.
- Wigfield A. (1994). Expectancy-Value Theory of Achievement Motivation: A Developmental Perspective *Educational Psychology Review*, 6(1)
- Wiener, B. (1985). An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion. *Psychological Review*, 92(4). 548-573